

SLOVENSKO MEDNARODNO RAZVOJNO SODELOVANJE IN URADNA RAZVOJNA POMOČ – kratek pregled za leto 2014

Vid Tomić in Adriana Aralica – Platforma SLOGA

Leto 2015 je predstavljalo mejnik za področje mednarodnega razvojnega sodelovanja. Konferenca o financiranju za razvoj v Adis Abebi, sprejem ciljev trajnostnega razvoja v New Yorku in podnebna konferenca v Parizu ter posledična izbira leta 2015 za evropsko leto za razvoj pričajo o priložnostih za pozitivne spremembe na področju mednarodnega razvojnega sodelovanja. Kljub mešanim odzivom o rezultatih zgoraj omenjenih procesov bodo dejanski učinki vidni šele v naslednjih letih, hkrati pa bodo učinki odvisni od pripravljenosti vseh akterjev k izpolnjevanju njihovih obvez ter iskanju konsenza o izzivih, ki jih niso uspeli nasloviti v tem letu. Prav tako je potrebno izpostaviti ugotovitev poročila *Aidwatch* za leto 2014, da je splošna učinkovitost mednarodnega razvojnega sodelovanja držav članic Evropske unije (EU) slaba, tudi politična volja za razvojno sodelovanje se je zmanjšala in številne države članice EU so zmanjšale proračunske postavke za uradno razvojno pomoč (URP). Letošnje poročilo je torej opozorilo o nevzdržnem stanju in glasilo upanja za prihodnje izboljšave, ki so nujne tako v okviru celotne EU kot tudi posameznih držav članic, vključno z Republiko Slovenijo (RS).

»Slovenija si bo v skladu s proračunskimi zmogljivostmi prizadevala za povečanje uradne razvojne pomoči in izboljšanje kakovosti te pomoči ter bo pripravila državni načrt. Razvojna pomoč bo ostala ključni element razvojnega financiranja,« je dejal dr. Miro Cerar, predsednik vlade RS.

V letu 2014 je Slovenija za URP namenila 46.380.184 evrov, kar znaša 0,13 odstotkov bruto nacionalnega dohodka (BND). Od tega je za bilateralno razvojno pomoč – pomoč, ki poteka neposredno med Slovenijo in drugo državo prejemnico in na izvajanje katere ima neposreden vpliv – namenila 15.187.067 evrov, kar je 1,03 odstotka manj kot lani. Od tega je bilo kar 4.527.048 evrov namenjenih za pokrivanje administrativnih stroškov, kar znaša skoraj 30 odstotkov bilateralne pomoči. Za multilateralno pomoč, ki poteka preko multilateralnih organizacij, pa je Slovenija namenila 31.193.117 evrov. S tem se je razmerje med bilateralno in multilateralno pomočjo (32,8 : 67,2 %) še dodatno povečalo v korist slednje. Razmerje v Sloveniji se močno razlikuje od prakse uveljavljenih evropskih donatoric URP, kjer je večina sredstev kanaliziranih preko bilateralne pomoči; na primer delež bilateralne pomoči Luksemburga znaša 70,4 odstotke, Švedske 70,3 odstotke, Danske 73,1 odstotek ter Malte 62,3 odstotke.

Preglednica: Uradna razvojna pomoč Slovenije v letih 2010–2014

	2010*	2011*	2012*	2013	2014
Celoten znesek URP	45.341.656 EUR	45.112.766 EUR	45.477.657 EUR	46.215.763 EUR	46.380.184 EUR
Delež BND, namenjen URP	0,13 %	0,13 %	0,13 %	0,13 %	0,13 %
Bilateralna URP	17.874.615 EUR	13.528.620 EUR	14.856.375 EUR	15.345.679 EUR	15.187.067 EUR

Multilateralna URP	27.467.041 EUR	31.584.146 EUR	30.621.282 EUR	30.870.084 EUR	31.193.117 EUR
--------------------	----------------	----------------	----------------	----------------	----------------

Vir: Ministrstvo za zunanje zadeve RS, 2015.

Trenutni globalni delež pomoči ni zadovoljiv. V skladu s poročilom Konference Združenih narodov o trgovini in razvoju bi bila količina sredstev, namenjenih za URP, premajhna za naslavljanje infrastrukturne vrzeli ter posledic podnebnih sprememb.

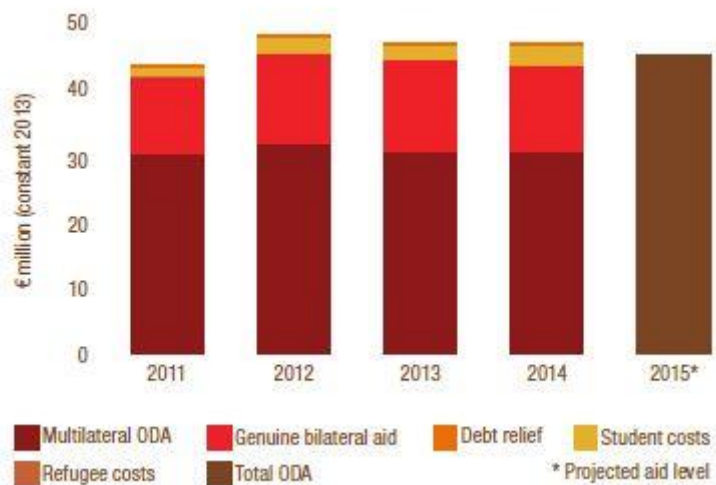
Glede na dejstvo, da se razvojna pomoč meri kot delež BND, gospodarska kriza ne more biti vzrok za nedoseganje zadanih obvez. Razlog tiči v pomanjkanju politične volje. To pomeni, da se URP lahko navkljub padcu BND odstotkovno povečuje in s tem upošteva ekonomsko stanje v Sloveniji. Sredstva razvojnega sodelovanja RS že v osnovi predstavljajo majhen delež njenega proračuna. Njihovo krčenje v času globalne ekonomske krize kaže na pomanjkanje globalne solidarnosti z državami, ki so v veliko večjem razvojnem krču kot mi. S takim ravnanjem spodkopavamo tudi prizadevanja in napredek, dosežena v preteklih letih.

Slovenska razvojna pomoč od leta 2010 ostaja na ravni 0,13 odstotka BND, kar pomeni, da je Slovenija kršila zavezo o postopnem povečevanju URP in doseganju 0,33 odstotka BND do leta 2015.

Problem povečevanja napihnjene razvojne pomoči, ki ostaja v Sloveniji

Napihnjena razvojna pomoč (t. i. *inflated aid*) zajema sredstva, ki so poročana pod URP, vendar dejansko niso uporabljena v državah v razvoju za razvojne aktivnosti, temveč v državi donatorici. Taka vrsta pomoči posledično ne vpliva na doseganje razvoja v državah v razvoju oz. je ponekod vpliv celo nasprotujoč omenjenim ciljem. Med *napihnjeno pomoč* se v skladu z metodologijo *AidWatch* štejejo izdatki za odpis dolga, izobraževanje študentov iz držav v razvoju znotraj Evrope, stroški, povezani z begunci v Evropi, vezana pomoč in obresti na posojila.

V letu 2014 je za *napihnjeno pomoč* Slovenija namenila 4,2 milijona evrov, kar predstavlja 27,8 odstotkov bilateralne pomoči oz. 9,1 odstotek celotne URP Slovenije. V primerjavi z lanskim letom se je delež *napihnjene pomoči* povečal za 52 odstotkov. Za 38 odstotkov se je povečal delež sredstev, ki jih Slovenija namenja za izobraževanje tujih študentov v Sloveniji. Hkrati beležimo 23-odstotni upad sredstev, ki jih namenjamo za pomoč beguncem v Sloveniji, in so v letu 2014 znašala 58.844 evrov. V istem letu je bilo 200.000 evrov namenjenih kot prispevek Svetovni banki za programe odpisa dolga (IDA-MDRI), kar pomeni 5-odstotni dvig teh sredstev v primerjavi z letom 2013, medtem ko do bilateralnih odpisov dolga ni prišlo. Če napihnjeno pomoč odštejemo od celotna zneska, ki ga Slovenija namenja za URP, ugotovimo, da Slovenija prispeva 0,11 odstotkov dejanske URP (CONCORD AidWatch 2015).

Vir: CONCORD AidWatch 2015

Geografske prioritete

Tudi v letu 2014 je Slovenija največ razpoložljive bilateralne URP usmerila v države **Zahodnega Balkana**, ki so prejele 8.623.010 evrov ali 81 odstotkov te pomoči, kar je sorazmerno več kot v poprečju od leta 2010 (70 odstotkov). V letu 2014 je bila največja prejemnica s tega območja Bosna in Hercegovina (2.417.345 evrov oz. 28 odstotkov vseh sredstev za Zahodni Balkan). Sledile so ji Makedonija (2.105.101 evrov oz. 24 odstotkov), Črna gora (1.151.846 evrov oz. 13 odstotkov), Srbija (949.503 evrov oz. 11 odstotkov), regionalni programi (881.064 evrov oz. 10 odstotkov), Kosovo (761.184 evrov oz. 9 odstotkov), Albanija (297.644 evrov oz. 4 odstotke) in Turčija (59.322 evrov oz. 1 odstotek) (Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije 2015).

Državam **Vzhodne Evrope, Kavkaza in Srednje Azije** je bilo namenjenih 484.701 evrov oz. 5 odstotkov razpoložljive bilateralne URP.

Afriki sta bila namenjena 2 odstotka bilateralne URP. V primerjavi z letom 2013 je bilo Afriki namenjenih manj sredstev, saj se je v letu 2014 zaključil večletni program na Zelenortskih otokih, kamor se je v letih 2012 in 2013 usmerjalo več kot 70 odstotkov sredstev, namenjenih Afriki. Zgolj 331.501 evrov oz. 3 odstotki razpoložljive bilateralne URP je bilo namenjenih za **najmanj razvite države** (*Least Developed Countries*), kar je bistveno manj kot v preteklih letih: 423.005 evrov oz. 4 odstotki v letu 2013, 525.253 evrov oz. 5 odstotkov v letu 2012, 1.083.003 evrov oz. 10 odstotkov v letu 2011 in 1.022.154 evrov oz. 8 odstotkov v letu 2010 (Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije 2015). Največ sredstev je prejel Afganistan (122.925 evrov oz. 37 odstotkov pomoči za te države). Sledijo mu Ruanda s 60.000 evri ali 18 odstotki, Južni Sudan, Burundi, Srednjeafriška republika in Haiti. Ravno zato deluje odločitev Slovenije o namenjanju tolike količine sredstev URP Zelenortskim otokom, državi, ki se je v letu 2012 glede na lestvico OECD uvrščala v razred nižje-srednjih dohodkov na prebivalca in v skladu s to lestvico predstavlja eno bolj razvitih držav v Afriki, še toliko bolj neracionalna.

Slovenske visokošolske ustanove so še vedno največji prejemnik bilateralne uradne razvojne pomoči

Ko pogledamo poti razdeljevanja URP, vidimo, da so največ sredstev razpoložljive bilateralne URP prejele **javne institucije**, prek katerih se je v letu 2014 usmerilo 5.870.940 evrov ali 55 odstotkov URP.

Največ bilateralne URP (4.077.772 evrov ali 38 odstotkov razpoložljive bilateralne URP) je usmerjene prek posrednih proračunskih uporabnikov, med katerimi so z 3.519.000 evrov oz. 86 odstotki na prvem mestu **slovenske visokošolske ustanove**, in sicer z brezplačnimi programi izobraževanja ter šolanja na dodiplomski in podiplomski ravni (oprostitev šolnin), ki so na voljo dijakom in študentom iz Makedonije, Črne gore, Bosne in Hercegovine ter Srbije. Sledijo sredstva za štipendiranje tujih državljanov v Sloveniji preko Javnega sklada za razvoj kadrov in štipendije ter Centra za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja (CMEPIUS).

1.793.168 evrov ali 17 odstotkov razpoložljive bilateralne URP je bilo dodeljene preko **neposrednih proračunskih uporabnikov**, med katerimi je z 820.872 evri oz. 48 odstotki na prvem mestu Policijska (z napotitvami civilnega osebja v mirovne misije, delovanjem Centra za tujce ter stroški policijskih atašejev in drugih napotitev) ter Ministrstvo za obrambo z 560.016 evri oz. 31 odstotki (s podporo protiminskemu delovanju, pomočjo Srbiji ter Bosni in Hercegovini ob poplavah maja 2014 ter svetovanjem predvsem na področju približevanja evro-atlantskim povezavam). Z zneskom nad 100.000 evrov sledi še Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje.

1.601.485 evrov oz. 15 odstotkov razpoložljive bilateralne URP (brez administrativnih stroškov) je prejel zasebni zavod z javnim pooblastilom Center za mednarodno sodelovanje in razvoj (CMSR). Glede na analizirano prakso v poročilu iz leta 2013 (SLOGA 2013) lahko trdimo, da gre v teh primerih za neformalno vezano razvojno pomoč.

Drugo skupino izvajalcev mednarodne razvojne pomoči obsegajo **zasebne institucije**, ki so prejele 2.250.142 evrov oz. 21 odstotkov razpoložljive bilateralne URP, od tega so 1.648.188 evrov ali 15 odstotkov prejele ustanove, katerih ustanoviteljica ali soustanoviteljica je Vlada RS (CEF, ITF in CEP).

Slovenske nevladne organizacije, ki prav tako spadajo v skupino zasebnih institucij, so prejele 512.064 evrov ali 5 odstotkov razpoložljive bilateralne URP. To je precej manj kot npr. za nevladne razvojne organizacije namenjajo članice OECD-DAC – statistika za leto 2009 je pokazala, da so (izključujoč institucije EU in Združene države Amerike) za nevladne razvojne organizacije (vključno z nevladnimi razvojnimi organizacijami v državah v razvoju) v povprečju namenile 13 odstotkov celotne URP. Slovenija si mora prizadevati za krepitev razvoja nevladnega sektorja, vključno z vzpostavitvijo mehanizma financiranja razvoja partnerstev in kakovostnih projektnih predlogov (npr. preko t. i. izhodiščnih sredstev oz. *seed funds* za razvoj mednarodnih projektov za prijavo na mednarodne mehanizme financiranja) (SLOGA 2013).

V tretjo skupino Ministrstvo za zunanje zadeve uvršča pomoč, usmerjeno preko uveljavljenih mednarodnih organizacij (UNIDO, UNCHR, WFP) za mednarodno razvojno sodelovanje (89.908 evrov ali en odstotek bilateralne razvojne pomoči).

V četrto skupino ministrstvo poroča preostale poti dodeljevanja, kamor sodijo neuveljavljene mednarodne vladne in nevladne organizacije ter zasebna podjetja. Leta 2014 je bilo zanje namenjenih 568.255 evrov ali 5 odstotkov razpoložljive bilateralne URP.

Slovenska uradna razvojna pomoč je vezana razvojna pomoč

Kot smo opozarjali že v poročilu za leto 2013, je večina slovenske URP dodeljene brez javnih pozivov ali naročil, prav tako je neposreden dostop do sredstev za izvajalce iz držav v razvoju zelo omejen oz. skoraj nemogoč. Velik del slovenske razvojne pomoči predstavlja *vezano pomoč*, torej pomoč, pri kateri so vse pogodbe, povezane z izvajanje URP, sklenjene z zasebnim sektorjem ali drugimi institucijami, ki imajo sedež v državah donatoricah. Slovenija o uradni vezani pomoči sicer ne poroča, vendar je sistem URP vzpostavljen na način, da omogoča prednosti za sklenitev pogodb oz. izvajanja URP s podjetji in institucijami, ki imajo sedež v Sloveniji.

Prav tako je sporna praksa podeljevanja »subvencij« slovenskim podjetjem skozi URP preko CMSR. S tem se pod vprašaj postavlja tudi namen uporabe URP za zmanjševanje revščine v državah v razvoju in zasledovanja globalnih razvojnih ciljev. »Medtem ko je vključevanje podjetij v izvajanje URP lahko spodbudno, pa je pomembno, da so vzpostavljena tudi vodila oz. kriteriji, kako maksimirati trajnosten razvojni vpliv njihovih aktivnosti v državah v razvoju in ne zgolj njihovega tržnega deleža v tej državi« (SLOGA 2013).

Razvojna pomoč doseže večji učinek, kadar je porabljena lokalno, na lokalno proizvedenih dobrinah in storitvah. Dodatna neposredna sredstva za gospodarstva držav v razvoju prispevajo k izgradnji proizvodnih kapacitet, ustvarjajo delo in priložnosti za dohodek, ki lahko pomembno prispeva k zmanjševanju revščine med lokalnim prebivalstvom. Zato je ključnega pomena način izvedbe javnih naročil in izvajalec razvojne pomoči. Z vztrajanjem pri izvajalcih, ki prihajajo iz države donatorice, se občutno zmanjšuje prispevek URP k naslavljanju revščine in doseganja trajnostnega razvoja v državah v razvoju. Zato je še toliko pomembnejše opuščanje prakse vezane razvojne pomoči.

Prizadevanja za zvišanje učinkovitosti razvojne pomoči

Poleg povečanja sredstev, namenjenih URP, in doseganja zavez, podanih na mednarodni ravni, je potrebno prizadevanja še dodatno usmeriti tudi v izboljšanje kakovosti URP in doseganje večjega razvojnega učinka slovenskega mednarodnega razvojnega sodelovanja.

Ena od tematskih prioritet držav članic EU bi, v skladu s poročilom *AidWatch*, morala biti gradnja partnerstev z državami v razvoju in pomoč pri izgrajevanju naprednih fiskalnih sistemov omenjenih držav. Hkrati bi lahko države članice EU prispevale k izboljšavam z uvedbo naprednih ukrepov za preprečevanje utaj in izogibanja davkom v skladu z načeli skladnosti politik za razvoj (CONCORD *AidWatch* 2015). Torej bi si Slovenija, skupaj z drugimi članicami EU, morala aktivno prizadevati za vzpostavitev sistema globalnega upravljanja davčnih sistemov, ki ne bi temeljil izključno na pravilih, postavljenih s strani razvitih držav. Glede na ocene *AidWatch*-a prakse utaj in izogibanja plačila davkov v državah v razvoju namreč ustvarjajo več kot 100 milijard evrov izgube.

Zgoraj smo že omenili nekaj vidikov učinkovitosti razvojne pomoči. Slovenija si mora znotraj EU prizadevati za aktivnejši pristop k zagotavljanju načel učinkovitosti razvojne pomoči. Način izvajanja razvojne pomoči, prakse in politike donatoric kot tudi držav prejemnic imajo ogromen vpliv na dejanski učinek URP. Razvojna prizadevanja so lahko učinkovita le, ko so medsebojno usklajena in se izvajajo znotraj skupnega okvirja, vzpostavljenega in upravljanega s strani držav v razvoju. To velja tako za URP kot druge vire financiranja razvoja (CONCORD *AidWatch* 2015). Glede na poročilo *AidWatch* za leto 2014 zgolj peščica držav, med katerimi ni Slovenije, resno in aktivno vključuje načela učinkovitosti razvojne pomoči v strategije in/ali politike mednarodnega razvojnega sodelovanja.

Že v poročilu iz leta 2013 smo poročali o pozitivnih spremembah v Sloveniji pri zagotavljanju transparentnosti razvojne pomoči, predvsem glede pristopa Slovenije k uporabi skupnega okvirja poročanja o URP, pripravljenega s strani Delovne skupine o razvoju finančnih statistik (*Working Party on Development Finance Statistics*) OECD DAC in Mednarodne pobude za transparentnost razvojne pomoči (*International Aid Transparency Initiative*). Kljub temu pa je še vedno transparentnost pomanjkljiva predvsem na področju sprejemanja odločitev in jasno vzpostavljenih kriterijev za dodeljevanje URP posameznim izvajalcem za njihove programe ter projekte. Več javnih razpisov, odprtih tudi za razvojne akterje v državah v razvoju, vzpostavitev jasnih in vnaprej določenih kriterijev za dodelitev URP ter transparenten način odločanja pri dodeljevanju URP izvajalcem projektov bi lahko predstavljali pomemben napredek na področju transparentnosti URP.

Ključni izvajalci razvojnega sodelovanja so nevladne organizacije, saj zaradi stikov z lokalnim prebivalstvom najbolj učinkovito naslavljajo lokalne potrebe. Sodelovanje Ministrstva za zunanje zadeve z nevladnimi organizacijami mora presegati zgolj simbolično vključevanje nevladnih organizacij v izvajanje razvojnega sodelovanja; nevladne organizacije morajo biti vključene v oblikovanje, izvajanje in evalvacijo politik mednarodnega razvojnega sodelovanja. Prav tako je potrebno opredeliti vlogo zasebnega sektorja v mednarodnem razvojnem sodelovanju vključno z oblikovanjem jasnega okvirja, ki bo zagotavljal odgovorno ravnanje zasebnega sektorja in spoštovanje ter izvajanje obstoječih načel učinkovitosti razvojne pomoči.

V luči prihoda večjega števila migrantov in beguncev v Evropo, ki je zaznamoval leto 2015, se je potrebno dotakniti tudi stroškov oskrbe beguncev. Sredstva, ki se namenjajo za pomoč beguncem v državah donatoricah, predstavljajo eno od postavk, ki jih po metodologiji *AidWatch* prištevamo k napihnjeni razvojni pomoči. V letu 2014 je opazen ogromen porast omenjenih stroškov v nekaterih državah (145 odstotkov na Nizozemskem, 107 odstotkov v Italiji, 65 odstotkov na Cipru). V Sloveniji je ta odstotek sicer padel z 2,2 odstotkov URP v letu 2010 na 0,13 odstotkov v letu 2014. Upamo, da se bo ta trend nadaljeval in da v letu 2015 ne bomo beležili nenadnega porasta omenjenih stroškov, ki bi bili povezani z reševanjem begunske krize v tem letu.

Poročilo *AidWatch* priznava nujno naravo naslavljanja obstoječe begunske krize, vendar vztraja, da mora biti URP namenjena za podporo razvoja v tretjih državah in ne v državah donatoricah. Naslavljanje begunske krize v Evropi tako ne sme biti vključeno v stroške URP iz vsaj treh razlogov. Prvič, obstoječ način poročanja onemogoča transparenten pregled porabe sredstev. Drugič, obstaja velika skrb, da bo uporaba sredstev URP za naslavljanje begunske krize potekala na račun ljudi, ki živijo v državah v razvoju. V skladu z obstoječimi standardi bi morala URP, namenjena za stroške beguncev, predstavljati zgolj dodatna sredstva znotraj URP, s čimer se prepreči prekinitev obstoječih in zasnovo novih projektov v državah v razvoju. Tretjič, obstaja skrb, da bodo države članice EU izkoristile begunsko krizo za poročanje stroškov, povezanih s splošnimi migracijskimi tokovi, ki niso upravičeni znotraj standardov URP. Stroški, povezani s pomočjo beguncem, so, pod nekaterimi pogoji, upravičeni znotraj URP, medtem ko stroški, povezani z migracijami, ne spadajo v to kategorijo. Uporaba URP za preprečevanje migracij, kot v primeru Španije, namesto naslavljanja temeljnih vzrokov za pojav množičnih migracij ni upravičena, saj je v nasprotju z obstoječimi standardi mednarodnega razvojnega sodelovanja in predstavlja klasičen primer neskladnih politik za razvoj.

Priporočila

Vlado Republike Slovenije pozivamo, da:

- poveča delež bilateralnih prispevkov URP in minimizira delež vezane pomoči z namenom povečanja pomoči najmanj razvitim državam;
- krepí sodelovanje in uskladi delovanje med različnimi sektorji Ministrstva za zunanje zadeve ter ustreznimi resorji drugih ministrstev in si hkrati prizadeva za čim večjo skladnost politik za razvoj;
- natančno opredeli vlogo zasebnega sektorja v razvojnem sodelovanju vključno z oblikovanjem jasnega okvirja, ki bo zagotavljal odgovorno ravnanje zasebnega sektorja in spoštovanje ter izvajanje obstoječih načel učinkovitosti razvojne pomoči;
- si v okviru financiranja uresničevanja nove razvojne agende in ciljev trajnostnega razvoja prizadeva za reformo razvojnega sodelovanja, ki bo temeljilo na načelih učinkovitosti razvojne pomoči ter s tem zagotovi osredotočanje na zmanjševanje revščine in neenakosti;
- zagotovi vključujoč in celovit način ustvarjanja novih strateških dokumentov, kot sta Zakon o mednarodnem razvojnem sodelovanju in Resolucija o mednarodnem razvojnem sodelovanju, ter večje vključevanje in financiranje relevantnih deležnikov civilne družbe.

Viri:

- CONCORD AidWatch. 2015. *Looking to the Future, Don't Forget the Past – Aid Beyond 2015*. Dostopno prek: <http://www.concordeurope.org/publications/item/480-aidwatch-report-looking-to-the-future-don-t-forget-the-past-aid-beyond-2015> (20. januar 2016).
- Ministrstvo za zunanje Zadeve. 2014. *Poročilo o mednarodnem razvojnem sodelovanju Republike Slovenije za leto 2014*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/ZDH/Ozavescanje_javnosti/Porocila_MRS/Porocilo_MRS_2014.pdf (20. Januar 2016).
- Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj – *Organization for Economic Co-Operation and Development* (OECD). 2012. *The DAC List of ODA Recipients – January Factsheet*. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/dac/stats/49483614.pdf> (20. januar 2016).
- SLOGA – platforma nevladnih organizacij za razvojno sodelovanje in humanitarno pomoč. 2013. *Slovensko mednarodno razvojno sodelovanje in uradna razvojna pomoč - kratek pregled za 2012*. Dostopno prek: <http://www.sloga-platform.org/wp-content/uploads/2015/01/aidwatch-2013-oda-rs.pdf> (20. januar 2016).